

УДК 159.954-053.66:331.556.46:316.6

УЯВЛЕННЯ ПРО МАЙБУТНЄ СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ЗАРОБІТЧАН

Крупник І.Р., к. психол. н.,
доцент кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

У статті досліджено та проаналізовано особливості уявлень про майбутнє сімейне життя дітей із родин трудових мігрантів порівняно з уявленнями дітей із повних функціональних родин та сімейними уявленнями дітей-сиріт. Зазначено, що причиною відмінностей у сімейних уявленнях є вплив родинної депривації.

Ключові слова: уявлення про майбутню сім'ю, діти трудових мігрантів, родинна депривація.

В статье проанализированы особенности представлений о будущей семейной жизни детей из семей трудовых мигрантов по сравнению с представлениями о семье детей из полных функциональных семей и семейными представлениями детей-сирот. Отмечено, что причиной различий в семейных представлениях является влияние семейной депривации.

Ключевые слова: представление о будущей семейной жизни, дети трудовых мигрантов, семейная депривация.

Krupnik I.R. THE IDEA OF THE FUTURE FAMILY LIFE OF THE CHILDREN OF MIGRANT WORKERS

In article peculiarities of ideas about future family of children from of labor migrants families (functionally incomplete families) in which parents for a long time go abroad, and orphan children are considered. In research children of 13–14 years took part; survey was conducted in different regions of Ukraine. It was assumed, that children deprived of guardianship of parents will have the lowest level of formation of future family ideas. Children of migrants who suffer from absence of parents less than orphan children, allegedly will take average positions between children from full families and orphan children. The comparative characteristic of groups of teenagers by results of research was provided.

Key words: children of labor migrants, image of future family, family deprivation, dysfunction of parental family.

Постановка проблеми. Проблеми трудової міграції мають багато аспектів, які впливають як на життя суспільства у цілому, так і на життя окремих особистостей. Ураховуючи те, що за кордоном працює приблизно сім мільйонів українців, стає зрозумілою масштабність цього феномена. Найбільш незахищеними у цій ситуації, на нашу думку, є саме діти з родин трудових мігрантів (слід зазначити, що лише 5% заробітчан не мають дітей). Діти з родин заробітчан на довгий час залишаються без одного, а то й без обох батьків. Формально сім'я існує, але її виховний та соціалізуючий потенціал значно послаблений фактичною відсутністю батьків. Саме тому в 2007 році в Україні у заснованому Загальному банку сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, зовсім не випадково зараховано і сім'ї трудових мігрантів [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сім'ї та її вплив на особистість дитини розглядали вітчизняні та зарубіжні автори. Особливості уявлень особистості про свою майбутню родину (залежно від типу батьківської родини) висвітлювали у своїх працях Л. Аргентова, А. Бережна, М. Мушкевич та інші [2; 3; 10].

Вплив тимчасової відсутності батьків на становлення особистості дитини вивчали Н. Абдюкова, Г. Католик, Н. Куб'як, тощо [1; 6; 9], зокрема досліджувались особливості Я-концепції, психологічні особливості соціалізації дітей в умовах родинної депривації, вплив родинної депривації на особистість дитини, зокрема на статеву ідентифікацію, на емоційну сферу та поведінку, а також особливості соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми з дистантних родин та методи психологічної допомоги функціонально неповним сім'ям.

Водночас залишається не розкритим важливий аспект психічного життя дитини, що проживає у дистантній, функціонально неповній родині, а зокрема особливості її уявлень про майбутнє сімейне життя.

Відсутність одного чи обох батьків є деприваційною ситуацією, в яку потрапляють діти. Одним із наслідків відсутності батьків є викривлення та затримка розвитку уявлень про свою майбутню родину. Несформованість сімейних уявлень означає психологічну неготовність до створення сім'ї, що призведе до багатьох негативних наслідків у подружніх та батьківсько-дитячих відносинах у майбутньому. Через це можливі проблеми

у майбутньому сімейному житті цілком виправдано з наукової точки зору розглядати у контексті родинної депривації. Це припущення підтверджується дослідженнями впливу сімейної депривації в інтернатах. Класичні дослідження впливу сімейної депривації на особистість дітей, які позбавлені батьківського піклування, Дж. Боулбі, Д. Віннікотта, Й. Лангмейера, З. Матейчика, В. Мухіної, Г. Прихожан, Н. Толстих, А. Фрейд, І. Фурманова, Р. Шпіца та роботи сучасних науковців Я. Гошовського, О. Кікінежді та інших [5; 7], обґрунтовують труднощі та нестійкість сімей, утворених вихованцями дитячих будинків, впливом родинної депривації.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів дослідження особливостей уявлень про майбутню сім'ю підлітків, батьки яких працюють за кордоном.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єкт дослідження – уявлення особистості про майбутнє сімейне життя. Предмет дослідження – особливості уявлень про майбутнє сімейне життя дітей трудових мігрантів. Гіпотеза дослідження: сімейні уявлення дітей із сімей трудових мігрантів відрізняються від уявлень дітей із повних функціональних сімей та від образу майбутньої сім'ї у дітей, позбавлених батьківського піклування, оскільки фактор сімейної депривації діє на них епізодично. Найбільш прогнозовано відчують вплив родинної депривації діти, які виховуються поза родиною. На відміну від дітей-сиріт, категорія, яка не входить у сферу впливу родинної депривації – діти з повних функціональних сімей. Умовно кажучи, між двома цими полюсами знаходяться діти з родин трудових мігрантів [8]. На формально повні, але дисфункціональні дистантні сім'ї трудових мігрантів, депривація починає діяти спочатку внаслідок фізичної відсутності батьків, але поступово у її членів накопичується багато психологічних проблем. Вони не вирішуються роками, стають передумовою втрати особистісного взаємопорозуміння, що поглиблює силу негативного впливу родинної депривації. Унікальність становища таких родин підкреслюється дією не постійної, а епізодичної та часткової (за кордоном працює мати або батько) депривації.

Під час розроблення програми емпіричного дослідження особливостей сімейних уявлень дітей із родин заробітчаних урахувались такі аспекти:

– **наявність фактора** родинної депривації у одній із вибірок досліджуваних априорі та відсутність цього чинника в іншій (порівняльній). Тому, окрім респондентів із родин трудових мігрантів, у дослідженні взяли та-

кож участь підлітки з повних функціональних сімей (вплив родинної депривації відсутній) та діти, позбавлені батьківського піклування (фактор сімейної депривації діє постійно);

– **вікова категорія** досліджуваних має бути надчутливою до впливу родинної депривації та перебувати у сензитивному періоді розвитку сімейних уявлень. З огляду на це, оптимальною віковою категорією є підлітки, оскільки у цей період особистість достатньо зріла, щоб мати своє власне бачення майбутньої сім'ї, і водночас це надчутливий вік до відсутності батьківської уваги.

Важливою особливістю підліткового віку є узагальнення уявлень про сім'ю, властивих дошкільному і молодшому шкільному віку, та перехід на новий якісний рівень. Почуття дорослості є головним новоутворенням підліткового віку, суттю якого є саме морально-етичні норми поведінки, до складу яких входять і сімейні норми. У підлітка високий темп психічного розвитку, тому в нього виникає безліч потреб, які може задовольнити тільки соціально насичене, дружнє до нього середовище;

– **комплекс методів** та методик мають бути адекватними завданню виявлення особливостей уявлень особистості про сімейне життя. Нами була використана авторська анкета, розроблена з метою отримання необхідної інформації для окреслення такого можливого ступеню родинної депривації, як визначення типу родини (повна, неповна або дистантна), хто з батьків від'їжджає на працю, кількості часу відсутності та присутності батьків у країні, з ким дитина залишається; опитувальники «Превентивна задоволеність шлюбом» С.В. Ковальова, «Вимір установок у подружжя» Ю.Є. Альшиної, тест «Ваша потреба у дітях»; проективні методики твір-оповідання «Моя майбутня сім'я» та малюнок «Моя майбутня сім'я». Під час відбору психодіагностичних методик урахувувались можливості охоплення всіх сторін сімейних уявлень.

Емпіричною базою дослідження були навчально-виховні заклади: Козлівська ЗОШ I–III ступенів Тернопільської області, Сокирницька ЗОШ I–III ступенів Хустського району Закарпатської області, Херсонська ЗОШ I–III ступенів №32 та «Навчально-виховний комплекс імені Т.Г. Шевченка Херсонської обласної ради». До загальної вибірки увійшли діти підліткового віку (13–14 років) у кількості 194 осіб. У дослідженні взяло участь 88 дітей трудових мігрантів (48 дівчат та 40 хлопців); діти з повних родин – 63 підлітки (38 дівчат та 25 хлопців); діти, позбавлені батьківського піклування, – 43 дитини (25 дівчат та 18 хлопців). Таким чином, дослідженням були охоплені регіони,

де явище трудової міграції має довгу історію, а також ті, в яких це явище виникло нещодавно.

За результатами анкетування було виявлено, що:

– усе частіше працювати за кордон їде мати або навіть батьки разом, що зі зрозумілих причин є ще більшим деструктивним фактором для виховання дитини, ніж коли трудовим мігрантом є тільки батько. У 64 підлітків із родин заробітчан, за кордоном працює батько, але у досить великої частини з родин заробітчан, трудовим мігрантом є мати або і батько, і мати (10 та 14 родин відповідно).

– термін перебування мігрантів за кордоном великий, а час знаходження в Україні дуже короткий. Такий ритм життєдіяльності родини має негативні наслідки для взаємодії з дитиною: втрачається взаєморозуміння, значущість батьків, короткі зустрічі можуть бути наповнені конфліктами та непорозумінням. Як правило, терміни праці батьків опитувані визначають у 2–4 місяці та півроку.

Аналіз результатів тесту «Превентивна задоволеність шлюбом» (за t-критерієм

Ст'юдента) показав статистично значущі розбіжності між середніми показниками превентивної задоволеності майбутнім шлюбом у вибірках дітей із повних та дис-тантних родин (табл. 1).

Виявлена статистично значуща відмінність ($t.=2,31$; $P\leq 0,05$) між середнім балом рівня превентивної задоволеності шлюбом дітей із родин мігрантів та дітей із родин, у яких батьки працюють у своїй країні. Отже, такий важливий аспект образу майбутньої родини, як бажаність шлюбу, його позитивне сприйняття у дітей трудових мігрантів суттєво знижене (порівняно з дітьми з повних функціональних родин). Варто також вказати на відмінності квадратичних відхилень. Підлітки з родин мігрантів відповідали менш однотайно, що може свідчити про меншу цілісність образу майбутньої родини у цієї категорії дітей. Окрім того, виявлена значуща відмінність між показниками високого рівня превентивної задоволеності шлюбом дітей заробітчан та дітей-сиріт за допомогою ϕ -критерію Фішера (табл. 2).

Отримані дані свідчать про те, що діти трудових мігрантів, на відміну від дітей-сиріт, більш позитивно сприймають свій

Таблиця 1

Значущі відмінності тестових оцінок за методикою «Превентивна задоволеність шлюбом» С.В. Ковальова

Вибірка	Середній бал	Середнє квадратичне відхилення(σ)	t-критерій Ст'юдента	Рівень значущості
Діти з родин мігрантів	67	13,9	2,31	$P\leq 0,05$
Діти з повних родин	71,9	11,6		

Таблиця 2

Значущі відмінності тестових оцінок за методикою «Превентивна задоволеність шлюбом» С.В. Ковальова

Рівень превентивної задоволеності шлюбом (%)	Діти з родин мігрантів (n= 88)	Діти-сироти (n= 43)	Критерій Фішера	Рівень значимості
Високий рівень	61,4	44,2	1,86	$P\leq 0,05$

Таблиця 3

Значущі відмінності тестових оцінок за методикою «Ваша потреба в дітях» у дітей заробітчан, дітей із повних функціональних родин та дітей-сиріт

Народження дитини – це...	Діти мігрантів (n= 88)	Діти з повних родин (n= 63)	Діти-сироти (n= 43)	t-критерій Ст'юдента (діти заробітчан та діти з повних родин)	t-критерій Ст'юдента (діти заробітчан та діти-сироти)
	Середній бал				
Спадкоємець усього гарного в мені	2,84	3,16	3,42	2,323*	3,928**
Можливість проявити свої виховні здібності	2,91	3,48	3,79	4,089**	2,183*
Найвдячніший об'єкт для вкладання наших сил	2,86	3,37	3,53	3,451**	4,087**

*вірогідність на рівні $p\leq 0,05$

**вірогідність на рівні $p\leq 0,01$

Таблиця 4

**Значущі відмінності за шкалою «позитивне ставлення до людей»
та «альтернативи між почуттям обов'язку та задоволення»
між показниками дітей трудових мігрантів та дітей-сиріт**

Шкала альтернативи між почуттям обов'язку та задоволення			
Вибірка	Серед. бал	t-критерій Ст'юдента	Рівень значущості
Діти з родин мігрантів (n=88)	2,73	2,41	P ≤0,05
Діти-сироти(n=43)	2,52		
Шкала позитивного ставлення до людей			
Діти з родин мігрантів (n=88)	2,41	2,85	P ≤0,05
Діти-сироти(n=43)	2,69		

майбутній шлюб, тобто вплив родинної депривації на уявлення дітей заробітчан все ж менш руйнівний, ніж у ситуації з дітьми-сиротами.

Аналіз результатів дослідження за методикою «Ваша потреба в дітях» дав змогу визначити особливості сімейних уявлень дітей заробітчан.

Виявлені значущі розбіжності показників за цією методикою між дітьми заробітчан та двох інших вибірок указують на невпевненість у компетентності свого батьківства у дітей із родин трудових мігрантів. У таблиці представлено результати порівняльного аналізу уявлень про майбутніх дітей підлітків із різним рівнем родинної депривації (табл. 3).

Аналіз результатів за тестом «Вимір установок у подружжя» Ю.Є. Альошиної вказує на наявність статистично значущих відмінностей показників шкал цієї методики, отриманих у вибірці дітей заробітчан та дітей, позбавлених батьківського піклування (табл. 4).

Особливості сімейних уявлень дітей із родин трудових мігрантів мають статистично значущі відмінності (порівняно з дітьми-сиротами) за шкалою «позитивного ставлення до людей» (t.=2,85; P≤0,01) та шкалою «альтернативи між почуттям обов'язку та задоволення» (t.=2,41; P≤0,05). Результати за шкалою «позитивного ставлення до людей» відображають відмінності у ставленні до майбутньої сім'ї, що є свідченням більш реального й адекватного уявлення про людей та людські стосунки дітей-сиріт.

Цей висновок опосередковано підтверджують результати за шкалою «альтернативи між почуттям обов'язку та задоволення» (t.= 2,41; P≤0,05). Ураховуючи те, що ця шкала характеризує компонент взаємодії, доцільно припустити, що діти з родин мігрантів будуть поводитись, на відміну від дітей-сиріт, більш відповідально сто-

совно до інших членів родини та домашніх обов'язків.

Виявлено також статистично значущі відмінності між показником за шкалою «ставлення до розлучення» за високим рівнем (φ= 2,86; P≤0,01) та за середнім рівнем (φ= 2,81; P≤0,01) між вибірками дітей із родин мігрантів та дітей із функціональних родин, що свідчить про досить різке негативне ставлення до розлучення значної частини підлітків із дистантних родин.

Виявлено залежність між важливістю дітей у родині та емоційним сприйняттям. Ураховуючи те, що роль дітей в уявленнях дітей із дистантних родин не є визначальною, майбутні сім'ї цієї категорії респондентів можуть мати тенденцію до зменшення кількості нащадків, а проблеми, пов'язані з появою дітей, вважатимуться складними у вирішенні.

Особливості уявлень про майбутню сім'ю дітей із родин заробітчан виявлено також за допомогою проєктивних методик. Порівнюючи отримані результати між вибірками дітей із дисфункціональних та функціональних сімей за t-критерієм Ст'юдента, було виявлено статистично значущу відмінність (t.= 1,980; P≤0,05) за середнім балом показника «присутність обох батьків». У дітей із родин заробітчан, як правило, на малюнку представлено подружжя, що вказує на важливість для цієї категорії цільності родини, неприйняття розлучення. Обов'язкове зображення обох дорослих членів родини свідчить про нестачу присутності батьків у родині, бажання мати змогу знаходитись із ними весь час, а не короткотривалими періодами. Якщо показник за цим критерієм дітей із повних родин вважати «еталоном», то надвисокий результат у вибірці дітей із родин заробітчан є показником гіперчутливості до відсутності своїх батьків.

Розбіжності, виявлені за результатами аналізу твору «Моя майбутня сім'я» у вибірках дітей із повних функціональних та дис-

функціональних родин, указують на важливість дітей в уявленнях про майбутню сім'ю у підлітків із родин мігрантів ($t = 2,552$; $P \leq 0,05$), але несформованість практичних компонентів взаємодії в родині (критерій «спільне виконання домашніх обов'язків» ($t = 4,026$; $P \leq 0,001$)).

За результатами порівняльного аналізу виявлено розбіжності за показниками проєктивних методик у дітей із дистантних родин та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проявляються у більш чіткому уявленні майбутньої родини («опрацьованість малюнка, велика кількість різноманітних деталей» ($t = 2,899$; $P \leq 0,01$) та «присутність обох батьків» ($t = 2,552$; $P \leq 0,05$)). Результати за обома показниками є вищими у дітей заробітчан. Указана відмінність у показниках дітей-сиріт та дітей заробітчан зумовлена реальним становищем останніх у сім'ї. Наголошення на важливості для своєї майбутньої родини саме обох батьків є наслідком травматичної ситуації у теперішньому часі цієї категорії дітей. Пропрацьованість малюнка видається нам показником більш виразного, реального бачення майбутньої сім'ї.

Розбіжність за показником «вибір дружини (чоловіка) не стільки за фізичною привабливістю, скільки за особистісними характеристиками» ($t = 2,749$; $P \leq 0,01$) вказує на те, що підлітки з родин трудових мігрантів під час вибору майбутнього шлюбного партнера будуть орієнтуватися не на його зовнішність, а на риси характеру. Розбіжність за показником «розгорнутий твір» ($t = 4,548$; $P \leq 0,001$) свідчить про кращу сформованість сімейних уявлень, реальність бачення образу майбутньої родини у дітей заробітчан. У емоційному ставленні до сімейного життя виявлено розбіжності за показниками «наявність дітей» ($t = 3,650$; $P \leq 0,001$), що вказує на більшу бажаність дітей у майбутній родині респондентів із сімей заробітчан. В уявленнях про взаємодію в майбутній родині виявлені розбіжності за показниками «відповідальне ставлення до дітей» ($t = 2,506$; $P \leq 0,05$), «спільний відпочинок» ($t = 3,948$; $P \leq 0,001$), «спільне виконання домашніх обов'язків» ($t = 2,479$; $P \leq 0,05$), «вирішення конфліктів конструктивними способами» ($t = 4,900$; $P \leq 0,001$) говорять про те, що діти з родин трудових мігрантів, на відміну від дітей-сиріт, більш відповідально ставляться до батьківських обов'язків, націлені на конструктивне вирішення можливих суперечок у родині та частіше будуть виконувати домашні обов'язки разом з іншими членами сім'ї.

Виявлена різниця між показниками середніх балів (5,01 та 4,18 балів у дітей за-

робітчан та дітей сиріт відповідно) за малюнковою методикою вказує на відмінності між сімейними уявленнями дітей із родин заробітчан та дітей-вихованців школи-інтернату в цілому ($t = 2,266$; $P \leq 0,01$)).

Отримані результати свідчать про кращу сформованість у дітей із родин трудових мігрантів уявлень про майбутню родину, ніж сімейні уявлення дітей, позбавлених батьківського піклування.

Висновки з проведеного дослідження. Порівняльний аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей уявлень дітей трудових мігрантів про майбутнє сімейне життя, сімейних уявлень дітей із повних функціональних родин і дітей, позбавлених батьківського піклування дав змогу виявити значущі розбіжності. Вони стосуються уявлень про майбутню сім'ю взагалі. На відміну від дітей із повних функціональних родин, образ майбутньої сім'ї у дітей трудових мігрантів інфантильний, не цільний та суперечливий в аспекті ставлення до появи та догляду за дітьми. Неконгруентність уявлень стосується обов'язковості появи дітей у родині за умов одночасного знецінення важливості їх ролі. Ставлення до власної майбутньої родини позначаються на рівні превентивної задоволеності шлюбом. З'ясовано, що існують протиріччя між бажанням раннього початку подружнього життя (тобто бажаністю шлюбу) та порівняно невисокою превентивною задоволеністю ним. Існує значна частина серед дітей мігрантів, які налаштовані негативно до розлучення, особливо порівняно з уявленнями про розлучення у дітей із функціональних родин.

У респондентів із родин заробітчан існують особливості поглядів на виховання, в аспекті доцільності вкладання сил у виховання та догляд за своєю дитиною, невпевненість у своєму виховному потенціалі.

Перспективи подальших досліджень убачаються в ґрунтовному вивченні факторів, які впливають на особливості уявлень дітей трудових мігрантів про майбутнє сімейне життя та розробленні на цій основі психологічного супроводу підлітків цієї категорії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдюкова Н.В. Психологічні особливості соціалізації сучасного підлітка автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05. Київ, 2000. 16 с.
2. Аргентова Л.В. Представления женщин из неполных родительских семей о лицах противоположного пола: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Томск, 2007. 165 с.
3. Бережная А.М. Развитие представлений о брачном партнере у студентов педагогических вузов: авто-

реф. дис. ... кандидата психол. наук: спец. 19 00 07 «Педагогическая психология». Ставрополь, 2007. 21 с.

4. Блинова О.С. Життєва криза сім'ї як чинник формування міграційної готовності. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Київ: Гнозис, 2012. Т. IV. Ч. 1. С. 22–28.

5. Гошовський Я.О. Психолого-педагогічні основи ресоціалізації депривованих підлітків: автореф. дис. ... доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2009. 43 с.

6. Каголик Г.В. Діти трудових емігрантів: особливості особистісних конфліктів (опис психотерапевтичного досвіду). Вісник Львівського університету: Філософські науки. 2008. Вип. 11. С. 220–228

7. Кікінежді О.М., Кізь О.М. Особливості гендерної соціалізації депривованого юнацтва: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 173 с.

8. Крупник І.Р. Особливості уявлень дітей трудових мігрантів про майбутнє сімейне життя: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05; Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2015. 222 с.

9. Куб'як Н.І. Запобігання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку з дистантних сімей: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Київ, 2010. 20 с.

10. Мушкевич М.І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Рівне, 2002. 21 с.

УДК 159.922.2-053.67

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ БАТЬКІВ НА ПРОЦЕС ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Літвінова О.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та філософії

Кременчуцький національний університет імені Михайда Остроградського

У статті висвітлено проблему впливу батьків, зокрема стилю їхнього виховання, на процес психологічної сепарації, який набуває особливого значення в юнацькому віці у зв'язку з головним віковим завданням – набуттям самостійності, відповідальності молодій людині за своє життя, за відносини з оточуючими людьми та за своє теперішнє і майбутнє. Зроблено аналіз теоретичних підходів до проблеми дослідження психологічної сепарації, її видів та детермінант. Представлено аналіз результатів емпіричного дослідження впливу стилю батьківського ставлення на прояв основних типів психологічної сепарації (за Дж. Хофманом), зроблено гендерний аналіз отриманих показників.

Ключові слова: психологічна сепарація, стиль виховання, батьківське ставлення, юнацький вік, відповідальність.

В статье представлена проблема влияния родителей, особенно стиля их воспитания, на процесс психологической сепарации, который приобретает особое значение в юношеском возрасте в связи с главной задачей возраста – обретением самостоятельности и ответственности молодого человека за свою жизнь, за отношения с окружающими, за свое настоящее и будущее. Сделан анализ теоретических подходов к проблеме изучения психологической сепарации, ее видов и детерминант. Представлен анализ результатов эмпирического исследования по изучению влияния стиля родительского отношения на проявление основных типов психологической сепарации (по Дж. Хофману), сделан гендерный анализ полученных показателей.

Ключевые слова: психологическая сепарация, стиль воспитания, родительское отношение, юношеский возраст, ответственность.

Litvinova O.V. THE PROBLEM OF INFLUENCE OF PARENTS ON THE PROCESS OF PSYCHOLOGICAL SEPARATION AT YOUNG AGE

The article presents the problem of the influence of parents, the style of their upbringing on the process of psychological separation, which takes on special significance in adolescence at young age, in connection with the main task of the age – finding the young man's independence and responsibility for his life, for his relationships with others, for his present and future. An analysis is made of theoretical approaches to the problem of studying psychological separation, its types and determinants. The analysis of the results of the empirical research on the influence of the style of the parent relationship on the manifestation of the main types of psychological separation (according to J. Hofmann) is presented, a gender analysis of the obtained indicators is made.

Key words: psychological separation, parenting style, parental attitudes, adolescent age, responsibility.